

"מעלת הצדקה"**חלק א : הבסיס – תנ"ך / זהר / תלמוד בבלי**

ויקרא כה לה : וכי ימוך אחיך ומטה ידו עמך, והחזקת בו גר ותושב וחי עמך.

שם טו ז : כי יהיה בך אביון מאחד אחיך באחד שעריך בארצך אשר ה' אלקיך נותן לך, לא תאמץ את לבבך ולא תקפץ את ידך מאחיד האביון. כי פתוח תפתח את ידך לו, והעבט תעביטנו די מחסורו אשר יחסר לו... נתון נתן לו ולא ירע לבבך בתתך לו כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלקיך בכל מעשיך ובכל משלח ידך. כי לא יחדל אביון מקרב הארץ על כן אנכי מצוך לאמר פתוח תפתח את ידך לאחיד לענייך ולאביונך בארצך.

תהלים קיב ט : פזר נתן לאביונים צדקתו עומדת לעד, קרנו תרום בכבוד.

משלי יב : לא יועילו אוצרות רשע, וצדקה תציל ממות.

שם לא כ : כפה פרשה לעני, וידיה שלחה לאביון.

זהר:

הקדמה קכד, ועיין שם עוד : לכל עושיהם, אלו הם חסדי דוד הנאמנים מחזיקי התורה, ואלו המחזיקים את התורה, הם כביכול העושים אותה, כל אלו העוסקים בתורה, אין בהם עשיה בעוד שהם עוסקים בה, אבל אלו שמחזיקים אותה, יש בהם עשיה, ובכך זה מתקיים הכתוב, תהלתו עומדת לעד, והכסא עומד על קיומו כראוי.

שם רלג : המצוה התשיעית היא, לחון את העניים, ולתת להם טרף, שכתוב, נעשה אדם בצלמנו כדמותנו, נעשה אדם הוא בשתוף, (מפני שהוא) כולל זכר ונקבה, בצלמנו, היינו עשירים, כדמותנו היינו העניים.

כי מצד הזכר הם העשירים, ומצד הנקבה הם העניים וכמו שהם בחיבור אחד, וחסים זה על זה, ונותנים זה לזה, וגומלים לו חסד, כך האדם למטה צריך להיות, העשיר והעני בחבור אחד, שיתנו זה לזה ויגמלו חסד זה עם זה.

שם קצד : רבי חייא אמר, הם, (אנשי סדום), היו רשעים מעצמם ומרכושם, (ולא מסבת ארצם הטובה, כי לא רצו ליתן צדקה), כי כל אדם שהוא צר עין כלפי עני, ראוי לו, שלא יתקיים בעולם. ולא עוד אלא שאין לו חיים לעולם הבא, וכל מי שהוא טוב לב לעני ראוי לו שיתקיים בעולם, והעולם יתקיים בזכותו, ויש לו חיים, ואריכות ימים לעולם הבא.

עושה צדקה בכל עת, וכי בכל עת יכול האדם לעשות צדקה, אלא מי שהולך בדרכי התורה ועושה צדקה עם אלו הצריכים צדקה, (נבחן לעושה צדקה בכל עת).

מקץ קסט : מהו וכן נגוזו, ונגזו היה צריך לכתוב, אלא כמו שתחילת הכתוב מדבר בשלום, אף כאן מדבר בשלום. ומהו, זהו צדקה, כי צדקה הוא שלום, ומי שמרבה בצדקה מרבה שלום למעלה

ומרבה שלום למטה, ומשום זה אומר הכתוב וכן נגזו ועבר, (כי נגזו פירושו כמו גזזו), שגוזזים כספיהם בצדקה...

ועבר, ועברו היה צריך (לכתוב), למה אומר ועבר, אלא זה על הדין של הרגזו, כמו שאתה אומר, עד יעבור זעם, אף כאן ועבר (פירושו) עבר הדין מעליהם.

מקץ קעו : ומי שעוסק בצדקה בעולם הזה ונותן מכספו לצדקה, אז הוא עובר באותו מקום (דהיינו בנהר דינור) ואינו מפחד, והכרוז קורא על אותה הנשמה ועניתיך לא אענך עוד, (הוא סיוס הכתוב) כי מי שזכה לעבור בנהר דינור, אין לו יותר דין כלל.

ויגש סב : ולא יכול יוסף להתאפק וגו', רבי חייא פתח ואמר, פזר נתן לאביונים וגו', תא חזי, הקב"ה ברא העולם, והמשיל את האדם עליו, שיהיה מלך על הכל.

ואדם הזה נפרדים ממנו בעולם כמה מינים, מהם צדיקים, מהם רשעים, מהם טפשים מהם חכמים, וכולם מתקיימים בעולם, עשירים ועניים, וכולם הוא, כדי שיזכו ויטיבו אלו עם אלו, שייטיבו הצדיקים עם הרשעים, וייטיבו החכמים עם הטפשים, וייטיבו העשירים עם העניים, (למלאות חסרונם), כי על ידי זה, זוכה האדם לחיי עולם, ומתקשר בעץ החיים, (ועל זה אמר הכתוב פזר נתן לאביונים), ולא עוד אלא צדקה זו שהוא עושה עומדת לעד, (דהיינו שהנוקבא נבנית ממנה, שהיא נקראת עד), שכתוב וצדקתו עומדת לעד...

בשלח שיה : מי כמוכה באלים ה', ר' יוסי פתח, ראיתי את כל המעשים וגו' הבל ורעות רוח. שלמה המלך, שעלה בחכמתו יותר על כל בני העולם, איך אמר, שכל המעשים הם הבל ורעות רוח, יכול, אף מעשה הצדקה הוא הבל ורעות רוח, הלא כתוב והיה מעשה הצדקה שלום, אלא הרי העמדנו, כל המעשים אשר נעשו תחת השמש כתוב, ומשונה הוא מעשה הצדקה, שהוא למעלה מן השמש...

שם שכג : אמר ר' שמעון תא חזי, בתחילה כשנבנה בית המקדש למטה, לא נבנה אלא בדין ורגז, כמו שכתוב, כי על אפי ועל חמתי וגו', משום שהוא במקום שהדין שורה, לעתיד לבא, עתיד הקב"ה לבנות אותו ולתקנו במדרגה אחרת עליונה, הנקראת צדקה, (שהיא מלכות המתקנה), שכתוב בצדקה תכונני, משום זה יתקיים (ולא יחרב עוד) ושמו ממש יקרא צדק, מאין לנו, שכתוב וזה שמו אשר יקראו ה' צדקנו.

זהר חדש אחרי צט : דבר אחר אשרי משכיל אל דל, פירוש אחר משכיל אל דל ביום רעה ימלטהו ה', או יחזק במעוזי יעשה שלום לי שלום יעשה לי. תא חזי, דל נקרא אדם שאין לו משלו כלום, ואינו מבקש פרוטה משום אדם, והוא צנוע, ואינו מגלה דחקו לשום אדם, ובשעת דחקו הוא עושה מריבה כלפי מעלה, ואומר, הכי אני חוטא יותר מכל אדם שבעולם, אדם אחד יש לו עושר רב, ביתו מלא זהב וכסף, ולי אין פרוטה בעולם, ואין לי לחם לאכול ובגד ללבוש. וכן הולך ומתרעם, עד שחוטא לפני הקב"ה ועל כן (אומר הקב"ה) כל אדם שיחזיק במעוזה ונותן לו צדקה, יעשה שלום לי שלום יעשה לי, (כי לא יריב עוד עמי).

ותא חזי, כל אדם שהוא דל וחוטא (בריבו עם) הקב"ה, אין הקב"ה חושב לו לחטא, משום שהוא אינו בדעה השלמה, ומאין לנו זה, מאיוב, בשעה שאמר הקב"ה לשטן מאין תבוא וגו' השמת לבך

אל עבדי איוב, אמר לו השטן להקב"ה וכי יש אדם בעולם שאדונו יתן לו כסף וזהב ומרגליות ובנים וכל טוב שבעולם ויהיה רע...

תלמוד בבלי:

ברכות ו ב : אמר מר זוטרא אגרא דתעניתא צדקתא.

שם קלט א : אמר עולא אין ירושלים נפדה אלא בצדקה, שנאמר ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה.

שם קנ א : וא"ר אלעזר פוסקים צדקה לעניים בשבת.

שם קנא ב : ...תניא ר' אלעזר הקפר אומר לעולם יבקש אדם רחמים על מדה זו, שאם הוא לא בא, בא בנו, ואם בנו לא בא, בן בנו בא, שנאמר כי בגלל הדבר הזה, תנא דבי ר' ישמעאל גלגל הוא שחוזר בעולם, א"ר יוסף נקיטינן האי צורבא מרבנן לא מיעני, והא קא חזינן דמיעני, אם איתא דמיעני אהדורי אפתחא לא מיהדר. אמר לה רבי חייא לדביתהא כי אתי עניא אקדימי ליה ריפתא כי היכי דלקדמו לבניך, אמר ליה מילט קא לייטת להו, אמר לה קרא קא כתיב, כי בגלל הדבר הזה, ותנא דבי ר' ישמעאל גלגל הוא שחוזר בעולם. תניא ר' גמליאל ברבי אומר ונתן לך רחמים ורחמך והרבך, כל המרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים וכל שאינו מרחם על הבריות אין מרחמין עליו מן השמים.

פסחים ח א : ...והתניא האומר סלע זו לצדקה בשביל שיחיה בני או שאהיה בן העולם הבא הרי זה צדיק גמור.

שם נג ב : דאמר ר' יוחנן כל המטיל מלאי לכיס תלמידי חכמים זוכה ויושב בשיבה של מעלה, שנאמר כי בצל החכמה בצל הכסף.

סוכה כט א : ובשביל ד' דברים נכסי בעלי בתים נמסרין למלכות... ועל שפוסקין צדקה ברבים ואינן נותנין.

סוכה מט ב : א"ר אלעזר גדול העושה צדקה יותר מכל הקרבנות, שנאמר עשה צדקה ומשפט נבחר לה' מזבח.

תענית ח ב : וא"ר יצחק שמש בשבת צדקה לעניים, שנאמר וזרחו לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא... ואמר ר' יוחנן אין הגשמים נעצרין אלא בשביל פוסקי צדקה ברבים ואין נותנין, שנאמר נשיאין ורוח וגשם אין איש מתהלל במתת שקר. וא"ר יוחנן מאי דכתיב עשר תעשר, עשר בשביל שתתעשר, אשכחיה ר' יוחנן לינוקא דריש לקיש אמר ליה אימא לי פסוקיך, א"ל עשר תעשר, א"ל ליה ומאי עשר תעשר, א"ל עשר בשביל שתתעשר, אמר ליה מנא לך, א"ל זיל נסי, אמר ליה ומי שרי לנסוייה להקב"ה והכתיב לא תנסו את ה', א"ל הכי אמר רבי הושעיא חוץ מזו, שנאמר הביאו את כל המעשר אל בית האוצר ויהי טרף בביתי ובחנוני נא בזאת אמר ה' צ-באות אם לא אפתח לכם את ארובות השמים והריקותי לכם ברכה עד בלי די.

שם כא א : אמרו עליו על נחום איש גם זו שהיה סומא משתי עיניו גידם משתי ידיו קיטע משתי רגליו וכל גופו מלא שחין... אמרו לו תלמידי, רבי, וכי מאחר שצדיק גמור אתה למה עלתה לך כך.

אמר להם בניי, אני גרמתי לעצמי. שפעם אחת הייתי מהלך בדרך לבית חמי והיה עמי משוי ג' חמורים, אחד של מאכל, ואחד של משתה ואחד של מיני מגדים, בא עני אחד ועמד לי בדרך ואמר לי, רבי פרנסני, אמרתי לו המתן עד שאפרוק מן החמור, לא הספקתי לפרוק מן החמור עד שיצתה נשמתו, הלכתי ונפלתי על פניו ואמרתי, עיני שלא חסו על עיניך יסומו, ידי שלא חסו על ידיך יתגדמו, רגלי שלא חסו על רגליך יתקטעו, ולא נתקררה דעתי עד שאמרתי כל גופי יהא מלא שחין...

חגיגה ה א : רבי יוחנן כי מטי להאי קרא בכי, כי את כל מעשה האלקים יביא במשפט על כל נעלם... מאי אם טוב ואם רע, אמרי דבי ר' ינאי זה הנותן צדקה לעני בפרהסיא, כי הא דרבי ינאי חזייה לההוא גברא דקא יהיב זוזא לעני בפרהסיא, אמר ליה מוטב דלא יהבת ליה מהשתא דיהבת ליה וכספתיה. דבי ר' שילא אמרי זה הנותן צדקה לאשה בסתר, דקא מייתי לה לידי חשדא.

יבמות סג א : תנו רבנן... והמלוה סלע לעני בשעת דחקו עליו הכתוב אומר אז תקרא וה' יענה תשוע ויאמר הנני.

שם נ א : א"ר אילעא באושא התקינו המבזבז אל יבזבז יותר מחומש, שמא יצטרך לבריות... אשרי שומרי משפט עושה צדקה בכל עת, וכי אפשר לעשות צדקה בכל עת, דרשו רבותינו שביבנה, ואמרי לה רבי אליעזר, זה הזן בניו ובנותיו כשהן קטנים, רבי שמואל בר נחמני אמר זה המגדל יתום ויתומה בתוך ביתו ומשיאן. הון ועושר בביתו וצדקתו עומדת לעד, רב הונא ורב חסדא, חד אמר זה הלומד תורה ומלמדה, וחד אמר זה הכותב תורה נביאים וכתובים ומשאלן לאחרים...

גיטין ז א : דרש רב עזרא זימנין א"ל משמיה דרב אמי זימנין אמר לה משמיה דרב אסי, מאי דכתיב כה אמר ה' אם שלמים וכן רבים וכן נגוזו ועבר וגו', אם רואה אדם שמזונותיו מצומצמין יעשה מהן צדקה, וכל שכן כשהן מרובין. מאי וכן נגוזו ועבר, תנא דבי רבי ישמעאל, כל הגוזז מנכסיו ועושה מהן צדקה ניצל מדינה של גיהנם, משל לשתי רחילות שהיו עוברות במים אחת גזוזה ואחת אינה גזוזה, גזוזה עברה ושאינה גזוזה לא עברה. ועניתך, אמר מר זוטרא אפילו עני המתפרנס מן הצדקה יעשה צדקה, לא אענך עוד, תני רב יוסף שוב אין מראין לו סימני עניות.

שם ט : א"ר אלעזר גדול המעשה יותר מן העושה, שנאמר והיה מעשה הצדקה שלום ועבודת הצדקה השקט ובטח עד עולם, זכה הלא פרוש לרעב לחמך, לא זכה ועניים מרודים תביא בית. אמר להו רבא לבני מחוזא במטותא מנייכו עושו בהדי הדדי כי היכי דליהוי לכו שלמא במלכותא. וא"ר אלעזר בזמן שבית המקדש קיים אדם שוקל שקלו ומתכפר לו, עכשיו שאין בית המקדש קיים, אם עושים צדקה מוטב, ואם לאו באין עובדי כוכבים ונוטלין בזרוע, ואף על פי כן נחשב להן לצדקה, שנאמר ונוגשך צדקה. אמר רבא האי מילתא אישתעי לי עולא משגש ארחתיה דאימיה משמיה דר' אלעזר, מאי דכתיב וילבש צדקה כשריון, לומר לך מה שריון זה כל קליפה וקליפה מצטרפת לשריון גדול, אף צדקה כל פרוטה ופרוטה מצטרפת לחשבון גדול. רבי חנינא אמר מהכא, וכבגד עדים כל צדקותינו, מה בגד זה כל נימא ונימא מצטרפת לבגד גדול, אף צדקה כל פרוטה ופרוטה מצטרפת לחשבון גדול

סנהדרין ו ב : ואמר רבי יצחק כל הנותן פרוטה לעני מתברך בשש ברכות, והמפייסו בדברים מתברך בי"א ברכות, הנותן פרוטה לעני מתברך בשש ברכות, דכתיב הלא פרוש וגו' ועניים מרודים תביא בית וגו' כי תראה ערום וגו', והמפייסו בדברים מתברך באחת עשרה ברכות, שנאמר ותפק

לרעב נפשך ונפש נענה תשביע וזרח בחשך אורך ואפלתך כצהרים, ונחך ה' תמיד והשביע בצחצחות נפשך וגוי' ובנו ממך חרבות עולם מוסדי דור ודור תקומם וגוי'. ואמר ר' יצחק מאי דכתיב רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד, משום דרודף צדקה ימצא צדקה, אלא לומר לך כל הרודף אחר צדקה הקב"ה ממציא לו מעות ועושה בהן צדקה. רב נחמן בר יצחק אמר הקב"ה ממציא לו בני אדם המהוגנים לעשות להן צדקה, כדי לקבל עליהם שכרו, לאפוקי מאי, לאפוקי מדדרש רבה, דדרש רבה מאי דכתיב ויהיו מוכשלים לפניך בעת אפך עשה בהם, אמר ירמיה לפני הקב"ה רבונו של עולם, אפילו בשעה שכופין את יצרן ומבקשין לעשות צדקה לפניך הכשילם בבני אדם שאינן מהוגנין כדי שלא יקבלו עליהן שכר. רבי יהושע בן לוי אמר כל הרגיל לעשות צדקה זוכה הויין לו בנים בעלי חכמה בעלי עושר בעלי אגדה. בעלי חכמה דכתיב ימצא חיים, בעלי עושר דכתיב צדקה, בעלי אגדה דכתיב וכבוד, כתיב הכא וכבוד, וכתוב התם כבוד חכמים ינחלו.

תניא אמרו עליו על בנימין הצדיק שהיה ממונה על קופה של צדקה, פעם אחת באתה אשה לפניו בשני בצורת, אמרה לו רבי פרנסני, אמר לה העבודה שאין בקופה של צדקה כלום, אמרה לו רבי, אם אין אתה מפרנסני הרי אשה ושבעה בניה מתים, עמד ופרנסה משלו. לימים חלה ונטה למות אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבונו של עולם אתה אמרת כל המקיים נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא, ובנימין הצדיק שהחיה אשה ושבעה בניה ימות בשנים מועטות הללו, מיד קרעו לו גזר דינו, תנא הוסיפו לו עשרים ושתים שנה על שנותיו.

...וכן בדוד הוא אומר ויהי דוד עושה משפט וצדקה והלא כל מקום שיש משפט אין צדקה וצדקה אין משפט, אלא איזהו משפט שיש בו צדקה הוי אומר זה ביצוע... וכן בדוד הוא אומר ויהי דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו, משפט לזה שהחזיר לו את ממונו, וצדקה לזה ששילם לו מתוך ביתו... אלא רבי אומר אף על פי שלא שילם מתוך ביתו זהו משפט וצדקה, משפט לזה שהחזיר לו ממונו, וצדקה לזה שהוציא גזלה מתחת ידו.

שם יז ב : ותניא כל עיר שאין בה עשרה דברים הללו אין תלמיד חכם רשאי לדור בתוכה, בית דין מכין ועונשין, וקופה של צדקה נגבית בשנים ומתחלקת בשלשה...

חלק ב : מדרשים / פרשנים : מדרש רבה - פרקי דר"א - תנא דבי אליהו

מדרש רבה :

בראשית ח ה : א"ר סימון בשעה שבא הקב"ה לבראות את אדם הראשון נעשו מלאכי השרת כיתים כיתים חבורות חבורות... צדק אומר יברא שהוא עושה צדקות...

שם מג ד : ..א"ר ברכיה מזל צדק היה מאיר לו, א"ר ראובן צדקה היתה צווחת ואומרת אם אין אברהם אין מי שיעשה אותי, הדא הוא דכתיב (ישעיה מ"א) יתן לפניו גוים ומלכים ירד.

שם נא א : ר"מ אזל לממלא ראה אותן כולן שחורי ראש, א"ל תאמר ממשפחת בית עלי אתם דכתיב ביה (ש"א ב') וכל מרבית ביתך ימותו אנשים, אמרו ליה רבי התפלל עלינו, א"ל לכו וטפלו בצדקה ואתם זוכים לזקנה, מאי טעמא, עטרת תפארת שיבה, והיכן היא מצויה בדרך צדקה תמצא, ממי אתה למד מאברהם, שכתוב בו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט, זכה לזקנה, ואברהם זקן בא בימים.

שם שם כב : דבר אחר שמרו משפט ועשו צדקה, הדא הוא דכתיב (תהלים קי"ט) עשיתי משפט וצדק בל תניחני לעושקי, אמרו לו ישראל, רבון העולם, הסתכל שאנו מבקשים לעשות צדקה ומשפט ואנו מתייראין מן העכו"ם, אלא אל תמסרנו בידיהם, הוי עשיתי משפט וצדק...

שם לא א : מנין אתה אומר שאם שב אדם ועשה תשובה אפילו יש בידו עונות הרבה הוא עושה אותן זכיות, דכתיב (יחזקאל ל"ג) ובשוב רשע מרשעתו ועשה משפט וצדקה עליהם הוא יחיה כל פשעיו אשר עשה לא יזכרו לו, לכך הוא מזהיר על העני לא תהיה לו כנושה לא תעמידנו ערום... כך אדם עושה מצות והוא בן תורה וגומל חסדים, והשטן עומד ומקטרגו, וסינגורין עומדין כנגדו ומלמדין זכות, שנאמר (משלי י"ח) מתן אדם ירחיב לו, מה שהוא עושה עם העניים מסייעין אותו, לכך נאמר (תהלים מ"א) אשרי משכיל אל דל.

שם שם ב : דבר אחר אם כסף תלוה את עמי, הדא הוא דכתיב, (קהלת ה') יש רעה חולה ראיתי תחת השמש עושר שמור לבעליו לרעתו ואבד העושר ההוא בענין רע, אשרי אדם שהוא עומד בנסיונו, שאין בריה שאין הקב"ה מנסה אותה, העשיר מנסהו אם תהא ידו פתוחה לעניים, ומנסה העני אם יכול לקבל ייסורין ואינו כועס, ואם עמד העשיר בנסיונו ועושה צדקות הרי הוא אוכל ממונו בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא, והקב"ה מצילו מדינה של גיהנם, שנאמר אשרי משכיל אל דל ביום רעה ימלטהו ה', ואם עמד העני בנסיונו ואינו מבעט הרי הוא נוטל כפלים לעתיד לבא... אבל העשיר שעינו רעה הולך הוא וממונו מן העולם הזה, שנאמר ואבד העושר ההוא בענין רע, שעינו רעה כנגד גבאי צדקה, למה שגלגל הוא בעולם לא מי שהוא עשיר היום עשיר למחר, ומי שהוא עני היום עני למחר, אלא לזה מוריד ולזה מעלה שנאמר (תהלים ע"ה) כי אלקים שופט זה ישפיל וזה ירים...

שם שם ג : דבר אחר אם כסף תלוה את עמי, הדא הוא דכתיב (תהלים ט"ו) כספו לא נתן בנשך, בא וראה כל מי שיש בו עושר ונותן צדקה לעניים ואינו מלוה ברבית מעלין עליו כאילו קיים כל המצות כולן, שנאמר כספו לא נתן בנשך ושוחד על נקי לא לקח, עושה אלה לא ימוט לעולם. ומי היה זה עובדיה שהיה עשיר אפוטרופוס של אחאב, שנאמר (מ"א י"ח) ויקרא אחאב אל עובדיה אשר על הבית, והיה עשיר יותר מדאי, והוציא כל ממונו לצדקה, שהיה זן את הנביאים, כיון שבא כל אותו הרעה היה לוח בנשך מן יהורם בן אחאב מה שהיה מספיק לנביאים...

שם שם טז : ...החסד לוח מן הצדקה והצדקה מן החסד, שנאמר (משלי כ"א) רודף צדקה וחסד...

ויקרא ג א : טוב מי שהולך ופועל ועושה צדקה משלו ממי שהולך וגוזל וחומס ונותן צדקה משל אחרים, במתלא אמרין גייפא בחזורין ומפלגא לבישא, (זונה בשביל תפוחים ומחלקת אותם לעניים).

"מעלת הצדקה"

שם ה ד : ...א"ר אבהו כתיב השמר לך פן תעזוב את הלוי, וכתוב בתריה כי ירחיב ה' את גבולך, וכי מה ענין זה לזה, אלא אמר הקב"ה לפי מתנותיך מרחיבין לך.

שם טז ה : דבר אחר זאת תהיה תורת המצורע, הדא הוא דכתיב אל תתן את פיך לחטיא את בשרך, ר' יהושע בן לוי פתר קריא באלו שפוסקים צדקה ברבים ואין נותנין.

שם כה א : שמעון אחי עזריה אמר משמו, והלא שמעון היה גדול מעזריה, אלא על ידי שהיה עזריה עוסק בפרקמטיא ונותן בפיו של שמעון לפיכך נקרא הלכה על שמו, ודכוותה ולזבולן אמר שמח זבולן בצאתך ויששכר באוהליך, והלא יששכר גדול היה מזבולן, אלא על ידי שהיה זבולן מפרש מיישוב ועוסק בפרקמטיא ובא ונותן לתוך פיו של יששכר, נותן לו שכר בעמלו, לפיכך נקרא הפסוק על שמו, שנאמר שמח זבולן בצאתך ויששכר באוהליך.

שם כו ח : ...א"ר יהושע דסכנין בשם ר' לוי ששה שנים היו אותן גחלים עמומות בידו של גבריאל סבור שישראל עושין תשובה, כיון שלא עשו בקש לזרקן ולקעקע ביצתן, א"ל הקב"ה גבריאל גבריאל יש בהם בני אדם שעושים צדקה אלו עם אלו, שנאמר וירא לכרובים תבנית יד אדם. א"ר אבא בשם ר' ברכיה מי מעמיד העליונים והתחתונים, הצדקה שעושים ביד, הדא הוא דכתיב, וצדקתך אלקים עד מרום וגו'...

שם כז א : ...צדקתך כהררי א-ל, סרס המקרא ודרשהו, צדקתך על משפטיך כהררי א-ל על תהום רבה, מה ההרים הללו כובשין על תהום שלא יציף העולם, כך הצדקה כובשת את הפורענות שלא תבוא לעולם.

שם לד א, וראה שם עוד : וכי ימוך אחיך, הדא הוא דכתיב אשרי משכיל אל דל ביום רעה ימלטהו ה'... איסי אמר זה שנותן פרוטה לעני... על דעתיה דאיסי דאמר זה שנותן פרוטה לעני, דכתיב ויחיהו... א"ר יונה אשרי נותן לדל אין כתיב כאן אלא אשרי משכיל אל דל, הוי מסתכל בו היאך לזכות עמו...

שם שם י : תני ר' יהושע אומר יותר ממה שבעל הבית עושה עם העני העני עושה עם בעל הבית, שכן רות אומרת לנעמי שם האיש אשר עשיתי עמו היום בועז, אשר עשה עמי אין כתיב כאן אלא אשר עשיתי עמו, אמרה לה הרבה פעולות וטובות עשיתי עמו היום בשביל פרוסה שנתן לי. א"ר כהן יען וביען (ויקרא כ"ו), הוא יען הוא עני. א"ר שילא דנוהא האביון אהן מסכינא הב הנו הונך מניה, (האביון - הב הון, אם יצעק עליך). א"ר אבין העני הזה עומד על פתחך והקב"ה עומד על ימינו, דכתיב כי יעמוד לימין אביון, אם נתת לו דע מי שעומד על ימינו ונותן לך שכרך, ואם לא נתת לו דע מי שעומד על ימינו פורע ממך, דכתיב להושיע משופטי נפשו. א"ר איבו כתיב נתן נתן לו, א"ר נחמן כי בגלל הדבר הזה, אהן עלמא מדמי לגלגלא דאנטילא (בבאר), דמלא מתרוקן, דמתרוקן מתמלא.

שם שם יג : רבי סימון אמר בשם רבי יהושע בן לוי לעולם אל תהי מצות עני קלה בעיניך, שהפסדה כ"ד קללות ומתן שכרה כ"ד ברכות, הפסדה כ"ד קללות, כתיב הפקד עליו רשע בהשפטו יצא רשע... מתן שכרן כ"ד ברכות כתיב הלא פרוס לרעב לחמך... (שם שם יב, וראה שם עוד מעשה)

"מעלת הצדקה"

ותפק לרעב, אם זכיתם, לרעבו של יעקב, ואם לאו לשבעו של עשו. ועניים מרודים תביא בית אלו הם עניים מנעוריהם... דבר אחר אלו בעלי בתים שירדו מכבודם ומנכסיהם, מי גרם להם שיהיו עניים, על ידי שלא פשטו ידיהם לעניים ועל ידי שלא עשו רצון אביהם שבשמים, לכך נאמר ועניים מרודים תביא בית.

שם שם ד : א"ר יצחק שני דברים בימינו של הקב"ה צדקה ותורה, צדקה דכתיב (תהלים מ"ח) צדק מלאה ימינך.

שם שם ו : ...אמר הקב"ה לישראל, בני, חייכם בזכות שאתם משמרים את הדין אני מתגבה, מנין שנאמר (ישעיה ה') ויגבה ה' צ-באות במשפט, ועל ידי שאתם מגביהין אותי בדין אף אני עושה צדקה ומשרה קדושתו ביניכם, מנין, שנאמר (שם ו') והא-ל הקדוש נקדש בצדקה, ואם שמרתם את שניהם הצדקה והדין מיד אני גואל אתכם גאולה שלימה, מנין שנאמר (שם נ"ו) כה אמר ה' שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבא וצדקתי להגלות.

שם שם ד : כי ברב חלומות והבלים ודברים הרבה, כי את האלקים ירא. אמר ר' אם ראית חלומות קשין וחזיונות קשין והפוכן או שאת מתיירא מהן קפוץ לשלשה דברים ואתה ניצל מהן, דאמר ר' יודן בשם רבי אליעזר שלשה דברים מבטלין גזירות רעות, ואלו הן, תפלה צדקה תשובה, ושלתן בפסוק אחד הדא הוא דכתיב (דה"ב ז') ויכנעו עמי אשר נקרא שמי עליהם ויתפללו ויבקשו פני וישבו מדרכיהם הרעים, ואני אשמע מן השמים ואסלח לחטאתם וארפא את ארצם. ויתפללו זו תפלה, ויבקשו פני זו צדקה, וישבו מדרכיהם הרעים זו תשובה, ואחר כך ואני אשמע מן השמים וגו'.

שם שם מ : כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא, א"ר יודן וכי יש אדם צדיק וחוטא, אלא אלו גבאי צדקה ומחלקי צדקה שראוי שלא כראוי, ושלא כראוי נותנין כראוי.

שם י כא : והכסף יענה את הכל, ר' יהושע דסכנין בש"ר לוי פעמים נענה פעמים אינו נענה, פעמים שעושים בו צדקה הוא נענה, שנאמר (בראשית ל') וענתה בי צדקתי, פעמים שלא יעשה בו צדקה הוא מקטרגו, הא מה דאת אמר (דברים י"ט) לענות בו סרה.

פרקי דר' אליעזר:

פרק טו : רבי אליעזר אומר, אני שמעתי באזני ה' צ-באות מדבר ומה דבר, (דברים ל') ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע, אמר הקב"ה, הרי שני דברים הללו נתתי להם לישראל, אחת של טובה ואחת של רעה, של טובה היא של חיים, ושל רעה היא של מות, של טובה יש בה שני דרכים, אחד של צדקה ואחד של חסד, ואליהו ז"ל ממוצע ביניהם, וכשיבא אדם ליכנוס אליהו ואומר, (ישעיה כ"ו) פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים, ושמואל הנביא עומד בין שני דרכים הללו ואמר באיזה דרך אלך, אם אלך בשל חסד של צדקה טובה ממנה, ואם אלך בשל צדקה של חסד טובה ממנה, אלא מעיד אני עלי שמים וארץ שאינו מניח את שתיהן ואקחם לעצמי. אמר הקב"ה, שמואל, אתה עמדת בין שני הדרכים הטובים האלו, חייך אף אני נותן לך שלש מתנות טובות, ללמדך שכל מי שהוא רוצה ועושה צדקה וגמילות חסדים יורש שלש מתנות טובות, ואלו הן חיים צדקה וכבוד, שנאמר (משלי כ"א) רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד.

פרק לג : כתיב וזרע יצחק בארץ ההיא, רבי אליעזר אומר וכי יצחק זרע דגן, אלא לקח את כל מעשר ממנו וזרע צדקה לעניים, כד"א (הושע י') זרעו לכם לצדקה. וכל דבר שעשר הביא לו הקב"ה מאה שערים של ממון וברכו, לכך נאמר (בראשית כ"ו) ויברכהו ה'. רבי שמעון אומר מכח צדקה המתים עתידין לחיות, מנין אנו למדין, מאליהו התשבי, שהיה הולך מהר אל הר וממעה אל מערה, הלך לו לצרפת וקבלהו אשה אלמנה בכבוד גדול, אמו של יונה היתה, ומפתה ומשמנה היו אוכלים ושותים, הוא והיא ובנה, שנאמר (מלכים י"ז) ותאכל הוא והיא... רבי יהושע בר קרחה אומר ועל זה את תמה, בא וראה מאלישע בן שפט, שלא היתה אשה יכולה להסתכל בפניו שלא תמות, והיה הולך מהר להר וממעה למערה והלך לשונם, וקבלתו אשה גדולה בכבוד גדול, אחותה של אבישג השונמית, אשתו של עדו הנביא, וקבלתו בכבוד גדול... והתחיל מתפלל רבונו של עולם כשם שעשית נסים על ידי אליהו רבי והחיה את המת, כך עשה עמי והחיה הנער הזה, ונעתר לו.

רבי עזריה אומר תדע לך כח הצדקה בא וראה מן שלום בן תקוה שהיה מגדולי הדור, והיה עושה צדקות בכל יום ויום, ומה היה עושה, היה ממלא את החמת מים והיה יושב על פתח העיר, וכל מי שהיה בא מן הדרך היה משקה ומשיב את נפשו עליו, ובזכות הצדקה שעשה שרתה רוח הקדש על אשתו, וילך חלקיהו הכהן וגוי אל חולדה הנביאה אשת שלום בן תקוה, ולמפרע היה שמו בן סתרה, כשם שאתה אומר כי טוב סחרה מסחר כסף, וכשמת בעלה חסרו צדקות בעלה, ויצאו כל ישראל לגמול חסד עם שלום בן תקוה, וראו את הגדוד שבא עליהם והשליכו את האיש בקבר אלישע, הלך האיש ונגע בעצמות אלישע וחיה, אחר כך הוליד חנמאל בן שלום.

תנא דבי אליהו רבא:

פרק יג : ...ומיום שבראתי את העולם וישבתי על כסא הכבוד שלי, שלישי היום אני קורא ושונה, ושלישי היום אני דן את הדין לכל העולם, ושלישי היום אני עושה צדקה ואני זן ומפרנס ומכלכל את כל העולם כולו ואת מעשי ידי שבראתי בעולם, ואין לפני שחוק אלא שעה אחת בלבד...

פרק טו : ...בא עני ועומד על פתחו של בעל הבית ואומר לו הלויני קב אחד של חטין או של שעורים, ובעל הבית אומר אין לי לא חטין ולא שעורים, ובאמת יש לו, מראין את הנגעים בקירות ביתו עד שהן מגיעין לארץ וכשמוציאין כליו מן ביתו לחוץ אל הרחוב של עיר אומרים הבריות זה לזה לא זהו שאמר אין לי לא חטין ולא שעורים והלא יש לו, ברוך המקום ברוך הוא שמקדש שמו הגדול בגלוי לכל העולם.

חלק ג שיחות ומאמרים

מאמר א :

מעלת הצדקה

התורה ציוותה במצוות עשה מיוחדת על מתן צדקה: "כי יהיה בך אביון... פתוח תפתח את ידך לוי" (דברים ט"ו, ז'-ח'). התורה מוסיפה פרט חשוב: יש לשים לב גם לדרך נתינת הצדקה. לא די בכך שהעני יקבל את הפרוטה, אלא שחשוב לתת לו בסבר פנים יפות: "לא תאמץ את לבבך... מאחיד האביון" (דברים ט"ו, ז').

יש אדם הנותן צדקה בעין יפה ובנפש חפצה, ויש אחר, שמתן דמים עולה לו כמעט בדמים, אלא שמחמת הלחץ החברתי הוא מושיט את ידו לכיסו ונותן צדקה בלב כבד. על נטייה זו מייחדת התורה את דבריה ומדריכה את האדם, שיש לתת צדקה בחפץ לב, בשמחה וברצון.

פרק לימוד חשוב בסוגיה זו מוצאים אנו בהקשר לתרומת עם ישראל למשכן.

את הציווי על אודות הקמת המשכן פותחת התורה בפסוק: "דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה" (שמות כ"ה, ב'). מפרשי התורה תמהו, שראוי היה לומר: 'ויתנו לי תרומה', ולא: "ויקחו לי תרומה".

התשובה היא, שבכך רצתה התורה לרמוז לאדם, שבהרימו תרומה, יותר ממה שהוא נותן, הרי הוא לוקח, מקבל ומרוויח.

כלל זה מקביל לאימרה של חכמינו: "יותר ממה שבעל הבית עושה עם העני, העני עושה עם בעל הבית". כלומר, בעל הבית העניק לעני פרוטה, ולעומתו, זיכה העני את בעל הבית במידת הנדיבות, בהשבתה של מידות נפש מעולות ובשכר נצחי.

מתן הצדקה מתואר בפי הנביא כזריעה: "זרעו לכם לצדקה" (הושע י', י"ב). בביטוי זה מקופלת המשמעות, שכשם שהזריעה מצמיחה פי כמה וכמה מאשר הושקע בה, כך גם סגולת הצדקה עשויה להניב פירות רבים ביותר. הצדקה והחסד הם מהתחומים הבולטים שהאדם אוכל פירותיהם בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא.

לא ניתן לפגוש באיכר שיצטער על החיטים שזרע בקרקע והניבו יבול לתפארת. אף איכר בר דעת לא יאמר, שאלמלא אותה זריעה, יכול היה להיות עשיר יותר, שהרי היה בידו היבול המבורך, ועוד שק חיטים נוסף...

במבט זה יש להביט גם על מתן הצדקה. אלמלא סאת הצדקה ש"זרע", לעולם לא היה מגיע למה שהגיע, לעולם לא היה "קוצר" רווחים כה נאים.

מאמר ב:

מעלת הצדקה

שלמה המלך ע"ה, אמר: "צדקה תציל ממוות" (משלי יא, ד), וחז"ל דרשו פסוק זה כך: "מניין שהצדקה מצלת את האדם מדרך המוות? שנאמר (משלי יא, ד): "לא יועיל הון ביום עברה, וצדקה תציל ממוות". בוא וראה, שבמידה שאדם מודד מודדים לו. אדם נותן צדקה בעולם הזה ומתכוון עליו שיחיה העני ולא ימות, אף הקדוש ברוך הוא מתכוון על הנותנה שיחיה ולא ימות".

חז"ל ציינו בתלמוד, מעשה שבו מתן הצדקה אכן הציל ממוות ממש, והמעשה שהיה כך היה: אמרו עליו על בנימין הצדיק, שהיה ממונה על קופה של צדקה. פעם אחת באה אישה לפניו בשנת בצורת, ואמרה לו: רבי פרנסני. אמר לה: העבודה [=המציאות], שאין בקופה של הצדקה כלום. אמרה לו: רבי, אם אין אתה מפרנסני, הרי אני ושבעת בני מתים. עמד ופרנסה משלו. לימים חלה ונטה למות, אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא: ריבונו של עולם, אתה אמרת כל המקיים נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא, ובנימין הצדיק שהחיה אישה ושבעה בניה ימות בשנים מועטות הללו? מיד קרעו לו גזר דינו, והוסיפו לו עשרים ושתים שנה על שנותיו.

בהתייחסו למעלת הצדקה, הרמב"ם כותב עוד כי "לעולם אין אדם מעני מן הצדקה, ואין דבר רע ולא היזק נגלל בשביל הצדקה שנאמר (ישעיהו לב, יז): "והיה מעשה הצדקה שלום".

חז"ל עוד אמרו במדרש כי "אם בקשת לעשות צדקה עשה אותה עם עמלי תורה". וכ"כ הרב אליעזר פאפו: "ואני אומר שבכלל עניין הוא ליתן לתמידי חכמים... כמאמר חז"ל: 'אם ביקשת לעשות צדקה עשה אותה עם עמלי תורה'. וכמה מצוות עושה ביחד: צדקה, מחזיק ביד לומדי תורה, מכבד את התורה ולומדיה, מביא דורון לת"ח שהוא כמקריב ביכורים, צדקה עם בני אדם המהוגנים, ומה מאוד גדול שכרו".

וכך אמר שלמה המלך (קהלת ז, יב): "בצל החכמה בצל הכסף", וחז"ל דרשו כך פסוק זה ואמרו: "עתיד הקב"ה לעשות צל וחופה לבעלי מצוות (=דהיינו מחזיקי תורה) אצל בעלי תורה".

שמונה מעלות בצדקה

כתב הרמב"ם (פ"י מהל' מתנות עניים), שמונה מעלות יש בצדקה זו למעלה מזו. כלומר, שמונה סוגים יש במצוות צדקה, וכל אחד מהם מעלתו גדולה משל חבירו.

המעלה הגדולה מכולם, זה המחזיק ביד ישראל שאין לו מעות די מחסורו, ונותן לו מעות במתנה או בהלוואה, או שדואג לו שתהיה לו פרנסה על ידי שמכניסו באיזה עסק בשותפות וכיוצא בזה, שלא יצטרך בכלל לצדקה. ועל זה נאמר "והחזקת בו וכו', וחי עמך", כלומר, החזק בו עד שלא יצטרך יותר לצדקות וטובות של אחרים.

מעלה פחותה מזו, הנותן צדקה לעניים, ואינו יודע למי הוא נותן, וגם המקבל אינו יודע ממי הוא מקבל. שהרי זו מצוה לשמה, שאין איש יודע ממצות הצדקה שהוא עושה, וגם אין לו שום טובת הנאה בעולם הזה ממה שהוא עושה. וכגון מי שתורם בסתר לאיזה מקום של תורה או של עניים, ואין המקבלים יודעים מי הוא, וגם הוא אינו מכיר מי הם העניים שהוא נותן להם. וכתב עוד הרמב"ם, שמכל מקום כשהוא נותן מכספו בצורה כזו, כגון שהוא תורם לקופת צדקה, יזהר שידע שהממונה על הקופה הוא נאמן וחכם ויודע להנהיג כשורה, שאם לא כן אין בזה מצוות צדקה כמו שביארנו בהלכה הקודמת. ובגמרא במסכת בבא בתרא אמרו, איזו היא צדקה שמצילתו ממיתה משונה, זו צדקה שאינו יודע למי הוא נותן ואין המקבל יודע ממי קבלה.

פחות מזה, שיודע הנותן למי הוא נותן, אבל המקבל אינו יודע ממי קיבל. כגון גדולי ישראל שהיו הולכים בסתר ומשליכים צדקה בפתחי העניים. ובכלל זה מי שהוא דואג לעשות "משלוח" של

מצרכים לבתי עניים, או שהוא שולח להם "תלושים" בעלי ערך. וכזה ראוי לעשות ומעלה טובה היא, אם אין הממונים על הצדקה נוהגים כשורה.

מעלה פחותה יותר, שיודע המקבל ממי הוא מקבל, אבל הנותן אינו יודע למי נתן. כגון גדולי החכמים שהיו צוררים המעות בסדין, והיו מפשילין לאחוריהם בשכונות עוני, שיקח מי שהוא צריך לקחת.

פחות מזה, שיתן לעני בידו לפני שיבקש ממנו צדקה.

פחות מזה, שיתן לו אחר שבקש ממנו צדקה.

פחות מזה, שנותן לו פחות ממה שראוי לתת לו, אבל עושה כן בסבר פנים יפות.

פחות מזה, שיתן לו בעצב על כך שהוא מוציא מממונו לאחרים.

כל הנותן צדקה לעני בסבר פנים רעות כבושות בקרקע, אפילו נתן לו אלף זהובים, איבד את זכות הצדקה והפסידה. אלא נותן לו בסבר פנים יפות ובשמחה, ומתאוונן עמו על צרתו, ומדבר עמו דברי תנחומים, שנאמר "ולב אלמנה ארנין".

מצוה גדולה מעל הכל היא סיוע לתלמידי חכמים עניים, כגון אלה האברכים השוקדים באמת בתורה, ואין להם כדי מחיתם, והמסייע בידם זוכה שתשרה זכות התורה על כל מעשי ידיו. ומעשה באחד מנדיבי העם באמריקה, שהיה אצלו לפני זמן מה, יום קודם לנפילת הבנק בארצות הברית, ראש ישיבת מיר בארץ ישראל, וביקש ממנו סיוע לאברכי ישיבת מיר. נענה לו הנדיב, כי לעת עתה מצבו אינו טוב כל כך, ואין הוא יכול לסייע בידו, ולראיה, הראה לרב את מצב החשבון שלו, שאין לו בבנק אלא סך שני מליון דולר, שלהם הוא זקוק לעסקיו לעת עתה, ובעזרת ה' לאחר שיחזור מצבו להתייצב, הוא מבטיח לחזור ולסייע לישיבה. אמר לו ראש הישיבה, שבהיות ומצב הישיבה היה קשה, הוא מבקשו אם יוכל רק להלוות לו סך כלשהו, על מנת שלא תתאחר המשכורת לאברכים בישיבה בסוף החודש, ולאחר מכן מתחייב לו ראש הישיבה שמיד יחזיר לו את סכום ההלוואה. הסכים הנדיב, ונתן לו את רוב רובו של הסכום שהיה לו בחשבון, ולא השאיר לעצמו אלא מעט מזער לצורך עסקיו בימים הקרובים. יום למחרת, נפל הבנק בו היה מושקע כל כספו של הנדיב, ונמצא שאילו לא היה נותן לראש הישיבה את הסכום בהלוואה, היה נשאר ללא מזומנים כלל ועיקר. וזו זכות הצדקה שהצילתו מהפסד גדול, וכמו שנאמר והיה מעשה הצדקה שלום.

מאמר ג:

בשבח מעלתה וכוחה של הצדקה

(א) על ידי שנותן צדקה מקרב את הגאולה. שנאמר שמרו משפט ועשו צדקה

כי קרובה ישועתי לבוא (ישעיהו נ"ו {ב"ב דף י}).

משום כך אנו נוהגים להזמין בחג הפסח עניים יותר משאר רגלים ולא עוד

אלא יוצאים בהכרזה בהגדה כל דכפין ייתי ויכול, שכן אמרו חז"ל בניסן נגאלו ובניסן עתידים להיגאל, והיינו ע"י הצדקה נגרום לקרב הגאולה משום מידה כנגד מידה כשם שאנו קוראים את העניים לאכול על שולחנו כבני חורין כן יעשה עמנו הקב"ה למהר גאולתנו. (עיין בהגדה שבח פסח על מאמר כל דכפין)

ב) על ידי שנותן צדקה כגון המאכיל ומשקה לעניים ויתומים על שולחנו הרי זה קורא אל הקב"ה ועונה לו ומתענג עליו שנאמר אז תקרא והשם יענה. סימן זה יהיה בידך כל זמן שאתה רחמן המקום עליך ירחם. (מת"ע פ"י הט"ז).

ג) על ידי שנותן צדקה נחשב במקום קרבן שבא לכפר על עוונותיו. בגמרא חגיגה דף כ"ז כתיב והמזבח עץ ולבסוף כתיב זה השולחן לפני השם מתחיל במזבח וסיים בשולחן (יחזקאל מ"א-כ)

ואמרו רבי יוחנן וריש לקיש בזמן שבית המקדש היה קיים מזבח מכפר עליו ועכשיו שולחנו של אדם מכפר עליו.

ד) על ידי שנותן צדקה זוכה שחוט של חסד נרשם על פניו ומזיקים בדלים הימנו. כמו שמבואר בזהר(הקדמה ט – רעד) בשעה שהקב"ה אוהב את האדם שולח לו דורון, ומהוא הדורון? עני שיזכה בו, ומיד נחשב המצווה בפניו כחוט של חסד, ובבוא צרה ח"ו בעולם רואה המשחית רושם בפני זה ואינו מתקרב אליו.

ה) על ידי שנותן הצדקה זוכה שמלאך הצדקה עומד לימינו בשעה שניתן רשות למלאך הפורענות להיפרע ממנו. אין מלאך הממונה על הצדקה מניחו אלא רץ והולך בין מלאכי שלום במרום והם נותנים לו ריצה ועומד לפני הקב"ה ומלמד עליו סגוריה. באותה שעה הקב"ה אומר למלאכי הפורענות אל תגעו בו כי מצאו לו זכות.

ו) על ידי צדקה זוכה שהעניים מבקשים עליו רחמים והקב"ה שומע תפילתם שנאמר כי שומע אל אביונים השם (תהילים ס"ט-ל"ד) וכתוב "קרוב השם לנשברי לב(ל"ב-י"ט) ז) על ידי הצדקה של האדם בעולם הזה, ומתכוון עליו שיחיה העני ולא ימות אף הקב"ה מתכוון על הנותן שיחיה ולא ימות. (תנא דבי אליהו זוטא פ"א).

ובתנא דבי אליהו אמרו שם אם ראית פני חברך שנתדלדל ומטה ידו אל יחזירהו ריקם,

כדי שתנצל מכל רע שנאמר שומר מצווה לא ידע דבר רע. ועוד המקבל עליו לתת צדקה לעני מיד משפיעים עליו מלמעלה ועוזרים לו להחזיק ברכה במעשי ידיו. (ירושלמי פאה).

*** והעיקר שבעיקרים שעל ידי הצדקה נפתח המעיין למעלה ואור הרחמים מתפשט עד המחשבה העליונה והשכינה שהייתה ענייה בגלות מתעשרת מהשפע הגדול הבא עליה מלמעלה ועושר ההוא מתפשט בכל העולמות של מטה, והעשיר (השמח בחלקו) שעושה צדקה למטה עם העני גורם שיתעורר העשיר העליון הוא הקב"ה ונותן שפע השכינה שהיא בגלות, ואותה מתנה היא הצדקה

חלק ד סיפורים

סיפורים נפלאים על מעלת הצדקה וגמילות חסדים

סיפור א:

חסיד אחד, שהיה מתלמידיו של הרבי מבריסק, בא אחרי שנים לבקר את רבו.

שאל את הרבי: "מה מעשיך?"

"השבח לאל", השיב לו "אני בריא ושמח בחלקי, עוסק במסחר ומצליח".

המשיך הרבי בשיחתם ואחרי דקות אחדות שב ושאלו: "מה מעשיך?" "ברוך השם, אני רואה ברכה במעשי ידי." השיב החסיד.

לא חלפה שעה קלה והרבי שב ושאל אותו: "מה מעשיך?"

תמה החסיד ואמר: "רבי, זה הפעם שלישי שאתה שואל אותי אותה שאלה, והן כבר השבתי לך עליה."

"צר לי", אמר לו הרבי, "לא השבת לי עליה. אני שואל אותך מה מעשיך ואתה מספר לי על בריאותך, עיסוקך במסחר והצלחתך.

אלה אינם מעשיך אלא פרי מעשיו של בורא עולם למענך, ואילו אני שואל אותך על מעשיך ואתה: האם נותן צדקה? האם אתה תומך באלמנות וביתומים? האם ביתך פתוח לעניים ולקשי יום?"

סיפור ב:

ר' עקיבא היתה לו בת. אמרו לו החוזים בכוכבים: אותו היום שתיכנס לחופה ישכנה נחש ותמות. היה מצר על הדבר הרבה. באותו היום נטלה בתו את הסיכה ונעצה אותה בכותל. פגעה בעינו של נחש וישבה בה. בבוקר כשנטלה את הסיכה משם נגרר ובא הנחש אחריה.

אמר לה אביה: מה עשית? אמרה לו: בערב בא עני וקרא על הפתח, והיו הכל טרודים בסעודה ואין שומע לו. עמדתי ונטלתי מנה שנתת לי וננתיה לו. אמר לה: מצווה עשית.

יצא ר' עקיבא ודרש: "וצדקה תציל ממות". ולא ממיתה משונה אלא ממיתה עצמה (שבת קנ"ו).

סיפור ג'

שני תלמידים של ר' חנינא יצאו לקצץ עצים, וראם אסטרוולוגוס אחד ואמר: שנים הללו יוצאים ולא יחזרו. כשיצאו פגע בהם זקן אחד, אמר להם: זכו עמי! הרי שלושה ימים שלא טעמתי כלום. והייתה עמם כיכר אחת, פרסו מחצה ונתנו לו. אכל והתפלל עליהם, אמר להם: כשם שקיימתם היום את נפשי כך תתקיים היום נפשכם. יצאו בשלום וחזרו בשלום.

והיו שם בני אדם ששמעו קולו. אמרו לו: ולא כך אמרת: "שנים הללו יוצאים ולא יחזרו?" אמרו: יש כאן אדם שקרן, שאסטרוולוגיא שלו שקר! אף-על-פי כן הלכו ופשפשו ומצאו חכינה, מחצה בחבילה אחת ומחצה בחבילה אחרת. אמרו: מה דבר טוב עשיתם היום? סחו להם אותו המעשה. אמר: ומה אני יכול לעשות - ואלהיהם של היהודים מתפייס בחצי כיכר! (ירוש' שבת פ"ו, הלכה ט"ו).

סיפור ד':

שמואל ואבלט היו יושבים, וראו בני אדם מהלכים לאגם. אמר לו אבלט לשמואל: אדם זה ילך ולא יחזור, שינשכנו נחש וימות. אמר לו שמואל: אם בן ישראל הוא ילך ויחזור. עד שהם יושבים - הלך וחזר. עמד אבלט ופרק משאו - מצא בו נחש חתוך לשניים.

אמר לו שמואל: מה עשית? אמר לו: בכל יום היינו מטיילים פת ביחד ואוכלים. היום היה בינינו אחד שאין לו פת והיה מתבייש. אמרתי להם: אני אעמוד ואטיל. וכשהגעתי אצלו עשיתי עצמי כמי שנוטל ממנו, כדי שלא יתבייש. אמר לו: מצווה עשית.

יצא שמואל ודרש: "וצדקה תציל ממות" - ולא ממיתה משונה אלא ממיתה עצמה (שבת קנ"ו).

סיפור ה':**ספר טהרת הקודש \ מרן אהרן ראטה זצ"ל**

חשובה מצות צדקה שאפילו גלי הים צועקים וממליצים זכות עליו. כמובא באבות דר' נתן (פ"ג), וזה לשונו:

מעשה בחסיד אחד שהיה רגיל בצדקה. פעם אחת הלך וישב בספינה. בא רוח וטבע ספינתו בים. ראהו רבי עקיבא, ובא לפני בית הדין להעיד על אשתו, להנשא... עד שלא הגיע עת לעמוד, בא אותו האיש ועמד לפניו.

אמר לו, "אתה הוא שטבעת בים?"

אמר לו, "הן."

"ומי העלך מן הים?"

אמר לו, "צדקה שעשיתי היא העליתני מן הים."

אמר לו, "מאין אתה יודע?"

אמר לו, "כשירדתי למעמקי מצולה, שמעתי קול רעש גדול מגלי הים, שזו אומרת לזו, וזו אומרת לזו, 'רוצו ונעלה את האיש הזה מן הים, שעשה צדקה כל ימיו.'"

באותה שעה פתח רבי עקיבא ואמר, "ברוך אלקים אלקי ישראל, שבחר בדברי תורה ובדברי חכמים, שדברי תורה ודברי חכמים קיימין הן לעולם ולעולמי עולמים. שנאמר:

'שלח לחמך על פני המים כי ברוב הימים תמצאנו.'

"ועוד כתיב: 'וצדקה תציל ממות.'"

סיפור ו:

רבי מאיר שפירא מלובלין הלך לקבץ כספים בעבור ישיבתו, ישיבת 'חכמי לובלין'. הוא הגיע ליהודי שנתרחק מאורח-חיים יהודי, והלה הגיב בכעס: "לא אתן פרוטה ואשתדל שגם חבריי וידידי לא ייתנו פרוטה". להפתעתו, הודה לו רבי מאיר בחום.

תמה הלה לפשר דברי התודה הללו. הסביר רבי מאיר: "המשנה מונה 'ארבע מידות בנותני צדקה', ואחד מהם הוא מי שמידתו היא - 'לא ייתן ולא ייתנו אחרים'. נשאלת השאלה, מה טיפוס כזה עושה בין 'נותני צדקה'?! אלא התשובה היא, שמי שאומר בגלוי שלא ייתן וידאג שאחרים לא ייתנו עדיף ממי שמטפח אשליות כאילו הוא ייתן, ולבסוף מתברר שידו קפוצה ואין בדעתו לתת פרוטה. הראשון לפחות לא מבזבז לריק את זמנו של גובה הצדקה..."

סיפור ז:**צדקה בלי מגבלות**

המשמעות המעשית של הדברים: מי שיושבים באוהלה של תורה, כמו תלמידי-ישיבות או מי שעוסקים בתורה בלבד - אל להם להסתפק בזמנים הקבועים שנקבעו ללימוד התורה, אלא הם נדרשים לפרוץ את מסגרות הזמן הקבועות, בבחינת 'שטות דקדושה', למעלה מהזמנים הקבועים.

בעלי-עסק, שעיקר עבודתם את ה' בקיום המצוות ובמתן צדקה - עליהם לפרוץ את הגדרים הקבועים של שיעורי הצדקה. גם אם הם כבר מקיימים את מצוות הצדקה בהידור, צדקה מן המובחר, בכל-זאת עליהם לחרוג מהמגבלות הללו, ולתת צדקה באופן של 'שטות דקדושה', בבחינת "כל אשר לאיש ייתן בעד נפשו".

פריצת המסגרות והמגבלות תביא את ביאת המשיח, שאף הוא מכונה 'פורץ', ונזכה ל"יעלה הפורץ לפנינו", בקרוב ממש.

(לקוטי שיחות כרך א, עמ' 166)

סיפור ח:**"מחצית השקל תרומה לה"**

בעל צדקה גדול היה ר' אביש מפרנקפורט ופיזר כל אשר לו לעניים.

אמור לנו כבוד הרב - שאלו אותו פעם אנשי קהילתו - מדוע מחלק רבינו כל אשר לו, והרי אמרו חכמים במסכת כתובות (דף ג): "המבזבז אל יבזבז יותר מחומש"?

אמנם, צודקים אתם, השיב הרב, אמנם אסור לבזבז יותר מחומש, אולם נאמר "צדקה תציל ממות".

ואם כן יש במצוות צדקה פיקוח נפש ועל פיקוח נפש צריך אף לחלל את השבת... כל שכן לבזבז יותר מחומש.

שאלה דומה שאלו בני משפחתו של ר' אליהו חיים מייזל, רבה של לודז', שהיה מפזר ממונו לצדקה.

ענה ר' אליהו, צודקים אתם, אכן עבירה בידי! אולם כתוב (דניאל ד'): "וחטאיך בצדקה פרוק"...

אדם שיש בידו עוון עליו להרבות בצדקה כדי לכפר על עוונותיו וכאשר אני נותן צדקה כדי לכפר על עוונותי, ממילא חטאי גדל, מפני ששוב אני נותן יותר מחומש ועלי לכפר גם על עוון זה...

סיפור ט:

בהר נח : רבי חייא ורבי יוסי היו הולכים בדרך, פגשו בהר ההוא מצאו ב' אנשים שהיו הולכים, בתוך כך ראו איש אחד שהיה בא, ואמר להם בבקשה מכם, תנו לי מזון פת לחם, שזה שני ימים שאני נבון במדבר, ולא אכלתי משהו. נשפט אחד מאלו ב' אנשים והוציא מזונו שהביא עמו לדרך, ונתן לו, והאכיל והשקה אותו, אמר לו חבירו ומה תעשה כשתצטרך למזון, שהרי אני, שלי אני אוכל (ולא אתן לך). אמר לו וכי על שלך אני הולך. ישב אצלו העני עד שאכל כל מה שהיה אצלו והלחם שנשאר נתן לעני אל הדרך והלך לו.

א"ר חייא לא רצה הקב"ה שדבר זה יהיה נעשה על ידינו. א"ר יוסי אולי נגזר דין על אותו האדם ורצה הקב"ה להזמין לו את זה, כדי להציל אותו. בעוד שהיו הולכים נתעייף אותו האדם בדרך, (מחמת רעב), אמר לו חבירו ולא אמרתי לך, שלא תתן הלחם לאחר. אמר ר' חייא לר' יוסי, הרי יש מזון אצלנו ניתן לו לאכול. אמר ר' יוסי אתה רוצה להוציא ממנו זכות, נלך ונראה, כי ודאי בחבלי של זה עקבות המות נתאחזו, (כלומר שסכנת המות הולך ומטפס אחריה), ורצה הקב"ה להזמין לו זכות כדי להצילו.

בתוך כך ישב אותו אדם וישן תחת אילן אחד, וחברו התרחק ממנו וישב בצד אחר. א"ר יוסי לר' חייא, עתה נשב ונראה, כי ודאי שהקב"ה רוצה לעשות לו נס. קמו והמתינו, בתוך כך ראו מין אפעה בלהבות עומד אצלו, א"ר חייא אוי לאותו אדם כי עתה ימות. א"ר יוסי זכאי הוא אותו האדם שהקב"ה יעשה לו נס, בתוך כך ירד מן האילן נחש אחד ורצה להרגו, קם אותו האפעה על הנחש והרג אותו, האפעה פנה ראשו והלך לו.

א"ר יוסי ולא אמרתי לך שהקב"ה רוצה לעשות לו נס, ולא תוציא ממנו הזכות, דהיינו (שלא יתן לו לאכול), בתוך כך ניער אותו אדם משנתו, וקם והלך לו. אחזו בו ר' חייא ורבי יוסי, ונתנו לו לאכול, אחר שאכל הגידו לן הנס שעשה לו הקב"ה.

סיפור י:

שם סז ב : מר עוקבא הוה עניא בשיבבותיה דהוה רגיל כל יומא דשדי ליה ארבעה זוזי בציונרא דדשא, יום אחד אמר איזיל איחזי מאן קעביד בי ההוא טיבותא, ההוא יומא נגהא ליה למר עוקבא לבי מדרשא, אתיא דביתהו בהדיה, כיון דחזיוה דקא מלי ליה לדשא נפק בתרייהו, רהוט מקמיה, עיילי לההוא אתונה (תנור) דהוה גרופה נורא, הוה קא מילקיין כרעיה דמר עוקבא, אמרה ליה דביתהו שקול כרעיך אותביה אכרעיא, חלש דעתיה, אמרה ליה אנא שכיחנא בגויה דביתא, ומקרבא אהניתי, (לענין, שאני מחלקת לחם ובשר ומלח, אבל אתה נותן מעות לעניים והם טורחים וקונים סעודה). ומאי כולי האי, דאמר מר זוטרא בר טוביה אמר רב, ואמרי לה אמר רב הונא בר ביזנא אמר ר"ש חסידא ואמרי לה א"ר יוחנן משום ר' שמעון בן יוחי, נוח לו לאדם שימסור עצמו לתוך כבשן האש, ולא ילבין פני חברו ברבים...

סיפור י"א:

שם יא א : שלח לחמך על פני המים, א"ר ביבי אם בקשת לעשות צדקה עשה אותה עם עמלי תורה, שאין מים האמור כאן אלא דברי תורה, שנאמר (ישעיה נ"ה) הוי כל צמא לכו למים. אמר ר"ע כשהייתי בא בים ראיתי ספינה שטבעה בים, ונצטערתי על תלמיד אחד שהיה בה ונטבע, וכשבאתי למדינת קפוטקיא ראיתיו שהיה יושב לפני ושואל שאלות, ונמתתי לו בני היאך עלית מן הים, אמר לי רבי, בצלותך, טרדני הגל לחבירו וחבירו לחבירו עד שהגיעוני ליבשה, אמרתי לו בני מה מעשים יש בידך, אמר כשנכנסתי לספינה פגע בי איש אחד מסכן, אמר לי זכי בי, ויהבית ליה חד עיגול, אמר כמה דיהבת לי נפשי במתנדך, כן יתיהב לך נפשך, וקראתי עליו שלח לחמך על פני המים.
